

A Magyar Tudományos Akadémia elnökei és főtitkárai

*Szerkesztette
Szilágyi Adrienn*

MTA HUNREN

Budapest, 2023

A kötet a Magyar Tudományos Akadémia és Könyvtára alapításának 200 éves évfordulója, az MTA200 ünnepi programsorozata keretében, az Akadémia támogatásával jelent meg.

© Szilágyi Adrienn, 2023

© Szerzők, 2023

© Magyar Tudományos Akadémia, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2023

ISBN 978-963-416-384-8

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is.

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia és a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Nyomdai előkészítés: HUN-REN BTK Történettudományi Intézet

Tudományos Információs Osztály

Vezető: Kovács Éva

Olvasószerkesztő: Bardi Erzsébet, Kovács Éva

Képszerkesztő: Kocsis Gabriella

Tördelés: Demeter Gitta

Nyomdai munka: Pauker Holding Kft., Budapest

Felelős vezető: Strausz Éva

Fraknói Vilmos

Fraknói Vilmos

„Akadémiánk tudós, szeretetreméltó főtitkára”

Fraknói Vilmos rendkívül fiatalon került az MTA látókörébe. Számos nyugat-európai könyvtárnak és levéltárnak ismerőjeként igazgatása alatt a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára tudományos műhellyé vált. Kiemelten támogatta az egyház-, a politika- és a diplomáciatörténeti vizsgálatokat, elindította a magyar vatikáni kutatásokat. Tudományos és művészeti intézetté bővülő vállalkozását, a Római Magyar Történeti Intézetet az MTA-nak adományozta. „Bármiféle méltatás helyett azt szeretném, ha alkotásaimmal törődnének” – nyilatkozta idős korában az Akadémia egykori „buzgó tevékenységü főtitkára”.

Nyitra, 1843. február 27.

Budapest, 1924. november 20.

1879. május 22. –
1889. október 14.

II/5. Kovács Mihály:
Fraknói Vilmos
1878

SIKERES PÁLYAKEZDÉS

Fraknói (1874-ig Frankl)¹ Vilmos 1843-ban született a Nyitra megyei Ürményben. Édesapja, az uradalmi orvos Frankl Sándor konvertita katolikus volt, míg édesanyja, Gerstl Johanna feltehetőleg élete végéig megmaradt a zsidó vallásban.² Az alsó- és középiskoláit Nagyszombaton és Esztergomban végezte, ahol felvételt nyert a szemináriumba. 1864-ben bölcséleti doktorátust szerzett a pesti egyetemen. 1865-ben szentelték pappá.³ A nagyszombati érseki gimnázium, majd az esztergomi papnevelde tanára lett.⁴

A Magyar Tudományos Akadémia az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharcot követő első, 1858. decemberi nagygyűlésén történettudományi pályázatot hirdetett a magyarság honfoglalás kori műveltsége és a kereszténység felvétele témakörben. 1860-ban a bírálóbizottság a díjat Fraknói Vilmosnak ítélte oda. Az elismerésnek jelentős hatása volt történetírói pályakezdésére, amelyről idős korában így nyilatkozott:⁵ „A szerencsés véletlen úgy hozta magával, hogy különböző okok miatt a hivatottabbak tartózkodtak a pályázástól, és így a bírálók többsége az én munkámnak, noha fogyatkozásait is jelezték, ítélte a jutalmat. De őszintén mondom, a sikernél jobban örültem a kijelentésnek, hogy dolgozatom a »szerző történetírói hivatását« árulja el. Ennek hatása alatt eltökéltem, hogy egész életemet e hivatás betöltésére fogom szentelni.”⁶

A pályázatok elbírálásánál nagy szerepe volt az Akadémia akkori főtitkárának, az irodalomtörténész Toldy Ferencnek,⁷ aki később is támogatta a fiatal történész munkásságát, valamint saját felfedezettjének tekintette őt. Fraknói a következőképpen emlékezett vissza pártfogójára: „A tudós testület [ti. MTA] lelke Toldy Ferenc volt. Lángolt benne a hazafiság, és volt egy különös nagy érdeme: őszintén, odaadással támogatta a kezdőket, ez ifjú generációt buzdított, aki hozzája fordult támogatásért, biztos volt, hogy megértő, rokonszenves jóbarátot talál benne.”⁸

A sikeres pályázatot követően mások is felfigyeltek a pályakezdő történészre, így például a szabadságharc után börtönbe kerülő régész, művészettörténész bencés szerzetes, Rómer Flóris, illetve a művészettörténész, a Corvina-könyv-

tár maradványait – Kubinyi Ferencsel és Henszlmann Imrével együtt – Konstantinápolyban felfedező, későbbi nagyváradi püspök, Ipolyi Arnold. Utóbbi ajánlotta be például a Magyar Történelmi Társulatba a fiatal tudóst.⁹

1868–1872 között látott napvilágot Fraknói Pázmány Péterről és koráról szóló háromkötetes munkája, amely monográfia meghatározta történetírói jelentőségét.¹⁰ A jezsuita primás-érsek, bíboros alakja a későbbiekben is foglalkoztatta: már főtitkárként kiadott, rövidebb Pázmány-életrajzával elnyerte az akadémiai nagyjutalmat. A díjazást azonban nem fogadta el, hanem felajánlotta azt az akadémiai palota falfestményeinek költségeire.¹¹

A TUDOMÁNYOS TESTÜLETBEN

Fraknóit 27 éves korában, 1870-ben akadémiai levelező taggá választották meg.¹² 1871-ben a Rudolf trónörökös tanítására eltávozó természettudós szerzetes, Rónay Jácint lemondása után az MTA II. – a bölcsészeti, társadalmi és történelmi tudományok – osztályának helyettes titkárává nevezték ki.¹³ 1873-ban 33 szavazattal és két ellenszavazattal rendes taggá választották,¹⁴ 1873 és 1879 között az MTA II. osztályának titkáráként tevékenykedett. 1874-től az *Országgyűlési Emlékek* szerkesztője, 1875-től 1880-ig az MTA Történettudományi Bizottságának előadója lett. A bizottság kútforrások feltárását célzó tevékenységében változást hozott. Javaslati teljesen új programot jelentettek a 18. századi Magyarország történetének, valamint a művelődéstörténelmi, illetve a szláv történelmi és irodalmi emlékek feldolgozására, kutatására.¹⁵

1875-ben a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának élére került. 1879-ig vezette az intézményt. A hazai, illetve számos nyugat-európai könyvtárnak és levéltárnak ismerőjeként nem csupán az állományra és annak gyarapítására, de a nemzeti könyvtár gyűjteményeinek feldolgozására, valamint a használatára is kiterjedt figyelme. 1876-ban elindította a *Magyar Könyvszemlét*, amely szakfolyóirat a rendszeres írás-, könyv-, nyomdászati, sajtó- és könyvtártörténelmi kutatások kezdetét jelentette Magyar-

országon. Ugyancsak ő kezdeményezte a családi levéltárak örök letétként való elhelyezését a Nemzeti Múzeumban. Fraknói vezetése alatt a Széchényi Könyvtár tudományos műhellyé, a hazai irodalom- és történettudományok egyik meghatározó kutatási központjává vált.¹⁶

„AZ AKADÉMIA BUZGÓ TEVÉKENYSÉGÜ FŐTITKÁRA”

Arany János lemondását követően 1879-ben választották az Akadémia főtitkárává az akkor már nagyváradi kanonok Fraknói Vilmost. 40-ből 31 szavazatot kapott.¹⁷ Feladata lett az Akadémia határozatainak végrehajtása „szellemi téren”. Így előadóként részt vett a mindennemű üléseken és azok jegyzőkönyvét vezette, intézte továbbá az Akadémia összes hivatalos levelezését, írta történetét, elkészítette évi jelentéseit és különböző tudósításait, szerkesztette évkönyveit, ügyelte könyvkiadásait, őrizte levéltárát.¹⁸ Emellett a tudós pap tagja volt az Országos Közoktatási Tanácsnak, valamint tiszteletbeli tagja több régészeti egyletnek. 1880-ban a Történettudományi Bizottságnak lett az alelnöke, 1886-tól 1895-ig pedig elnöke. Tagként az irodalomtörténeti és az archeológiai bizottságok munkájában is szerepet vállalt.

Az állandó feladatok és testületek mellett egyéb megbízásokat is teljesített „az akadémia buzgó tevékenységű főtitkára”:¹⁹ különböző alkalmakon – például könyvtármegnyitón,²⁰ trónörökös látogatáson²¹ – képviselte az intézetet, több tudóssal együtt a Corvinák, valamint a magyar vonatkozású történeti emlékek felkutatása céljából Konstantinápolyba utazott²² vagy épp papi példaképe, Ipolyi Arnold felett mondott emlékbeszédet és intézte végrendeletét.²³ Többekkel együtt indítványt nyújtott be, hogy az alelnöki pozíciót csupán három évre lehessen betölteni. Ezáltal az állandóságot képviselő elnök mellett minél több tudományág képviselői kaphatnának lehetőséget az Akadémia érdekeinek „sikerese előmozdítására”.²⁴ A későbbiekben ő kezdeményezte – saját költségén – a főtitkári arc-

képcsarnokot is, amellyel a hivatal reprezentációját kívánta megteremteni.²⁵

Személyéről a korabeli források a szorgalmas tudós képében tájékoztatnak. Marczali Henrik történész, akivel jó kapcsolatot ápolt, például a következőképpen látta az egykori főtitkárt: „Bejárása volt [ti. XIII.] Leó pápához is; szemben mindenki dicsérte, háta mögött áskálódtak ellene.

Igazi tudós természet: dolgozott tovább ernyedetlenül, szinte utolsó napjáig.”²⁶

Az Akadémiáról a nagyközönség felé rendszeres, tartalmas ismertetéseket közlő *Pesti Napló* egyik tárcájában pedig az alábbi elismerés olvasható: „Fraknói, akadémiaunk tudós, szeretetreméltó főtitkára, ki nyári pihenőjét is munkára használja fel.”²⁷ A korabeli sajtó egyébként szívesen tájékoztatott hivatalos teendőiről, illetve a kötetlenebb feladatköreiből (például az akadémiai ülések utáni főtitkári vacsorákról), szakmai munkásságáról, személyéhez kötődő anekdotákról, továbbá élcelődött alacsony termetén is: „kis kanonok”,²⁸ „a nagyfejű és nagyeszű kis Fraknói”,²⁹ „kis Fraknói”,³⁰ „inczike kis Fraknói”.³¹

Előszeretettel támogatta az egyház-, a politika- és diplomáciatörténeti kutatásokat: az 1526 előtti magyarországi zsinatok kutatását ösztönözte pályadíjjal,³² a magyarországi egyházmegyék történetére ajánlott fel jutalmat,³³ továbbá a politikus főpapi életutak bemutatására írt ki pályázatot.³⁴ A témakiírások nem voltak véletlenek, hiszen ő maga is ezeken a területeken kapcsolódott be a tudományos életbe. Kor- és életrajzaiban többek között Vitéz Jánossal, Tomori Pállal, Váradi Péter kalocsai érsekkel, Bakócz Tamással, illetve Werbőczy Istvánnal és Hunyadi Mátyással foglalkozott. Monográfiát írt olyan horderejű témákról, mint a Martinovics-féle összeesküvés, a Mohács előtti Magyarország, vagy a török alóli felszabadulás időszaka. A diplomáciai tárgykörben elsősorban az Apostoli Szentszékkal való összeköttetéseket vizsgálta. Idővel pedig a jogtörténet felé is szívesen fordult: írt például a királyi trónöröklésről az Árpád-korban,

a Habsburgok trónöröklési jogáról a kora újkorban, vagy éppen a főkegyúri jog történetéről. Terjedelmes forrásközléseket indított és szerkesztett.

Érdeklődési körét tükrözték tagajánlásai is. A Habsburg Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia belpolitikájának és külkapcsolatainak vizsgálatával foglalkozó Wertheimer Edét,³⁵ valamint Szentkláray Jenő régészt, irodalomtörténészt a levelező tagságra javasolta,³⁶ a régész Torma Károlyt rendes tagnak ajánlotta.³⁷ Szorgalmazta René de Maulde-La Clavière francia történész, a tudósok és diplomaták együttműködését célzó párizsi Société d'histoire diplomatique (mai nevén: Société d'histoire générale et d'histoire diplomatique) alapítójának külső taggá választását.³⁸

Főtitkári időszakához köthető a vatikáni magyar kutatások elindítása is. Az általános kutatások előtt 1881-ben megnyílt vatikáni levéltár magyar vonatkozású forrásainak rendszeres feltárása és közreadása érdekében Fraknói Vilmos már a megnyitást követő hónapokban megkezdte a tárgyalásokat Rómában. Az 1884 és 1891 között napvilágot látott *Vatikáni Magyar Okirattár* (Monumenta Vaticana Hungariae) kötetei a 19. század végi hazai katolicizmus kiemelkedő szellemi teljesítményei voltak, amelyeket a hazai világi tudományos fórumok is elismerő figyelemmel kísértek. A tudós pap eleinte főleg pap-történészek közreműködésével képzelte el a munkát. Kezdeményezése azonban 1894-re intézményszerűsült, amelynek köszönhetően a római magyar kutatók köre kiszélesedett.³⁹

HAGYATÉKA

Noha Fraknói buzgón végezte az akadémiai teendőket, úgy tűnik, idővel nehezen viselte az azzal járó feszültségeket. „Egyszer, mikor nála voltam a titkári szobában, kitérta szívét előttem, ő már nem bírja az itteni kicsinyes cselszövéseket, elmegy Rómába. Vigasztaltam, minden

ilyen testületben van intrika, tán ő sem egészen ment tőle. De ezek még aránylag ártatlanok, mert durva szövetűek. De ha Rómába megy, megismerkedik a monsignorok csalfintaságával, az már veszedelmes”⁴⁰ – írta róla Marczali. A tudós kalocsai érsek, bíboros Haynald Lajos is szóvá tette barátja borús kedélyállapotát: „Egy virágzó és gazdagon gyümölcsöző mezőt mutat be eddigi élete a világnak és Önmagának, tiszteli mindenki ki ismeri, számosak, sőt számtalanok vagyunk, kik szeretjük, és mégis duzzog néha a kedves jó Úr és elégedetlenkedik. Das ist nicht erlaubt. [Ez nem megengedett].”⁴¹

Fraknói főtitkári munkásságát követően, 1889 és 1892 között másodelnökként szolgálta a tudós társaságot. 1892-ben az Igazgató Tanács tagja, 1907-ben tiszteletbeli tagja lett. 1891 őszétől Rómába költözött a Római Magyar Történelmi Intézet alapítása, tudományos és kulturális központtá fejlesztése érdekében. A saját költségen létrehozott, idővel tudományos és művészeti intézetté bővülő vállalkozását 1912-ben az MTA-nak adományozta.⁴² Nem hanyagolta el mindazonáltal a hazai gyűjteményeket sem: 1897 és 1915 között a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjeként is segítette a magyar tudomány ügyét. Pályafutását egy időskori interjúban a következőképpen összegezte:⁴³

„[...] az én csendes életem epizódjai nem érdemlik meg azt, hogy a nyilvánosság foglalkozzék velük. Bármiféle méltatás helyett azt szeretném, ha alkotásaimmal törődnének és a római magyar történelmi intézetet meg a művészházat fönntartanák, mert ez közérdekű a magyar tudomány és képzőművészet nézőpontjából. Utolsó óhajom ez.”

Fraknói Vilmos 1924-ben hunyt el. Római intézetének tudomány- és művészetpártoló örökségét az egykori Római Magyar Akadémia, mai nevén a római Collegium Hunga-

ricum igyekszik továbbvinni. Ennek 1936-ban önállósult egyházi osztályából jött létre a felszentelt papok továbbképzését szolgáló római kollégium, a Pápai Magyar Intézet.⁴⁴ Az egykori főtitkár hagyatékát képezik egyúttal a magyar tudósok vatikáni kutatásai is, amelyek közül kiemelendő az MTA–Pázmány Péter Katolikus Egyetem Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport működése. Ugyancsak életművének állít emléket a 2000-ben, a Nemzeti Kul-

turális Örökség Minisztériuma által alapított Fraknói Vilmos-díj, amely elismerést azok kapják, akiknek munkássága kiemelkedő a teológia, filozófia vagy az egyháztörténelem területén, továbbá akik tevékenységükkel a magyar vallási élet megújulását és a teológia oktatásának fejlődését mozdtították elő.

Bárány Zsófia

JEGYZETEK

- 1 Berzeviczy: *Fraknói Vilmos*, 109–110.
- 2 Martonvölgyi: Fraknói Vilmos, 7.
- 3 Viczián: Fraknói Vilmos, 790–791.; Szinnyei: Fraknói Vilmos, 702.
- 4 Rottler: Fraknói Vilmos, 1048.
- 5 Rottler: Fraknói Vilmos, 1052.; Berzeviczy: *Fraknói Vilmos*, 3.
- 6 Tábori Kornél: Fraknói Vilmos önvallomása. *Pesti Hírlap* 1924. november 21. 11.
- 7 Rottler: Fraknói Vilmos, 1053.
- 8 Weigl Géza: A nyolcvanéves Fraknói Vilmosnál. *Világ* 1923. február 28. 5.
- 9 Rottler: Fraknói Vilmos, 1066.
- 10 Uo. 1072.
- 11 48. nagygyűlés. 1888. május 3. *MTAÉ* 22 (1888) 4. sz. 114.
- 12 30. nagygyűlés. 1870. május 25. *MTAÉ* 4 (1870) 12. sz. 166.
- 13 27. akadémiái ülés. A II. osztály hatodik ülése. 1871. október 9. *MTAÉ* 5 (1871) 13. sz. 245.
- 14 33. nagygyűlés. 1873. május 20. *MTAÉ* 7 (1873) 9. sz. 145.
- 15 Fráter: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának*, 21–23.
- 16 Somkuti: Fraknói Vilmos, 481–487.
- 17 39. nagygyűlés. 1879. május 22. *MTAÉ* 13 (1870) 5. sz. 118.
- 18 Vö. A M. T. Akadémia alapszabályai (1869). In: Kónya: *Akadémiái törvények*, 139.
- 19 Hírek a T. Akadémiáról. *Nemzet* 1888. április 1. II. Melléklet.
- 20 Somogyi-könyvtár, 336.
- 21 A budapesti ünnepélyek. Rudolf trónörökös a tud. akadémia díszgyűlésén. *Ellenőr* 1881. május 23.
- 22 Arbanász–Csorba: *Magyar kutatók*, 16–22.
- 23 Vö. 4. igazgatósági ülés. 1888. április 5. *MTAÉ* 22 (1888) 3. sz. 57.
- 24 33. akadémiái ülés. Összes ülés. 1880. november 22. *MTAÉ* 14 (1880) 8. sz. 165–166.
- 25 Bicskei: Societas litteraria, 240–241.
- 26 Marczali: *Emlékeim*, 259.
- 27 U. L.: Tengeri fürdőben. *Pesti Napló* 1885. július 21.
- 28 A Teleky-pályázat eredménye. *Pesti Hírlap* 1880. március 20. 4.
- 29 Tábori: Művészi emlékeink, 93.
- 30 A „Borsszem Jankó” tárczája. „Budapesti kalauz.” *Borsszem Jankó* 1885. október 18. 9.
- 31 Fővárosi levél. *Kecskeméti Lapok* 1882. június 11. 1.
- 32 39. nagygyűlés. 1879. május 21. *MTAÉ* 13 (1879) 5. sz. 117.
- 33 41. nagygyűlés. 1881. május 18. *MTAÉ* 15 (1881) 5. sz. 130.
- 34 43. nagygyűlés. 1883. május 16. *MTAÉ* 17 (1883) 5. sz. 97.
- 35 MTA KIK KRKGY RAL 1880. 291. sz. Bp., 1880. március 31.
- 36 Tagajánlatok. *MTAÉ* 16 (1882) 3. sz. 131.
- 37 MTA KIK KRKGY RAL 1881. 246. sz. Bp., 1881. március 19.
- 38 Tagajánlatok 1889-ben. *MTAÉ* 23 (1889) 3. sz. 100–101.
- 39 Tusor: *Monumenta*, 20–30.
- 40 Marczali: *Emlékeim*, 259.
- 41 OSZK Kt. Lt. Haynald Lajos levele Fraknói Vilmoshoz. Bp., 1887. április 29.
- 42 Tusor: *Monumenta*, 30–58.
- 43 Tábori Kornél: Fraknói Vilmos önvallomása. *Pesti Hírlap* 1924. november 21. 11.
- 44 Tusor: *Monumenta*, 59.